Idel-Ural

47 (53) **Tatar legionьnьn atnalьq gəzitəse** 21. Nojəbr 1943

Millət Məçlese

(1917 — 22 nojəbr — 1943)

XIX nce jezdə xalqbbz arasьnnan kytərelep сьqqan (qalim) bəjek zatlar bulqan Nasiri, Mərçani, Qasprinskilər **tərek-tatar xalqьn qasьrlar joqьsьnnan ujanuqa, milli azatlьq kerəş bajraqьn kytərygə, milli istiqlal jaulap aluqa cьn kyneldən**, saf jərktən caqьrularь buşqa kitmədə, buş havada jaŋьrap juqalqan auazqa oxşap qalmadь. Xalqbbznьŋ sizger kyŋellərə bu bəjek zatlar kytərgən bajraqnь kecle qullarь belən təşerməstən alьp, milli azatlьq fikren ujatu bujьnca **qьzu adьmnar belən alqa, danlьqlь kerəş qocaqьna taşlandьlar.** Beznen alqa bulqan omtьlьşlь bu tarixi adьmьbbzqa patşalьq Russiəsen qurqьnьc quət belən selketkən 1905 nce jьl vaqiqələre də unaj joqьnть jasadь. Nətiçədə XX nce jeznen ikence un jьlь azaqlarьna **inde beznen xalьq mədəni, səjasi, içtimaqi həm iqtisadi jaqlardan qajət tə qьzu adьmlar belən alqa kitep, şuşь 20—25 jьl ecendə başqa xalьqlar 100—150 jьl ytkən yseşne ytte. Yzenen barlьqьn, qasьrlardan birle ifrat kyp qorbannar birygə qaramastan, milli azatlьqь ecen kerəşenen az qьna da synməyen, yzen qollьqqa teşergən məkerle doşmanьnnan, kecle mədəniəte arqasьnda, jotьlmauьn beten mədəni keşelek denjasьna beldererlek dərəçəgə çitkən bula.**

Nikolaj II ne təxettən vaz kicərgə məçbyr itkən 1917 nce jьl fevral revolytsiəsen tərek-tatar xalqь qajət tə zur rux kytərenkelege belən qarşь aldь. Ul 365 jьldan birle yzenen kyrep kilgən qəzaplarьna, izelyenə, qol bulьp jəşəyenə cik qujьlasьn aŋladь. Nihajət, qasьrlardan birle yzenen ketkən azatlьq kennəre çitkənne tojdь. Tik bu azatlьqnьn xalqьbьzqa yze birelməjəcəgen də, anь jaulap alьrqa qьna məmkin buluьn da aŋladь. Həm şunьn ecen Russiədə tarqau xəldə bulqan milli-dini kecləre aşьqьc ojьştьru kirəklege məs'ələse beten tulьlьqь belən kən tərtibenə kilep bastь. Bu eş rus armiəse saflarьnda bulqan məselman xərbi keclərenen ajrьm alaj (polk) larqa tuplau, alar estennən yzəkləşkən çitəkcelekne buldьru, ildə uzdьrьluь ketelgən qorьltajlarqa xərbilərdən vəkillər sajlaunь başqaru ecen **1917 nce jьlnьn jaz başьnda beten Russiə meselmannarь ecen Xərbi Şura tezelə.** Ul tuacaq məstəqil ilnen kiləcək armiəsen tezydə nigez bulacaq ide. 1917 nce jьlnьn maj ajьnda Məskəydə çьlqan beten Russiə meselmannarьnьn I nce Qorьltajь Russiə qollьqьnda izelyce islam dinendəge beten xalьqlarnь berləştery, patşalьq təxete çimerelydən tuqan səjasi setuatsiədən fajdalanьp bəjsezlekkə ireşy ecen berence nigez taşьn sala. Patşa oxrankasьnda eşləydə şikləngən Safa Bajazitnь meftilektən teşerep, **ataqlь qalim, zur pedagog Qalimçan Barudьjnь mefti itep sajlьj.** Milli eşlər kyplegen istə totьp, qorьltajlarnь Millət məçlese xəlenə kitery teləge belən ber jьl ecendə taqьn da şundьj uq qorьltajlarnь Qazanda, Taşkentta, Bakuda ber-ber artlь caqrьrqa qərar qabul itə. Bu eşlərdə çitəkce burьcnь ytəy ecen **Meselman Mərkəz Şurasь** sajlap qaldьra. Məselmannarnьn jaŋa tuqan irken səjasi hava şartlarьnda caqrьlqan I nce Qorьltaj qajət tə zur rux kytərenkelege, dini-milli azatlьqqa ireşy ecen rəximsez kerəş başlau kirəklegen aŋlau həm monь beten xalьqqa çitkerygə kereşy tieşlege belən uza. Bu Qorьltajnьn beten сьqьmnarь il xalqь, berence nəybəttə, **Məskəydəge tatar bajlarьnьn himmətləre belən qaplana.**

Ijyl azaqьnda sajlaular tərtibe eşlənep betə həm iqlan itelə. II nce Qorьltajnь 3 nce augustqa bilgeli. Şul uq jьlnьn august ajьnda ikence Qorьltaj Qazanda caqrьla. Bu Qorьltajda Tən jaq Kafkaz meselmannarьnьn vəkillərə ber nicə keşedən genə qibarət bula. Azərbajçannьn vəkillərə də mərxym Nasьjb bek, Josьf bek rəislegendə ber nicə əqzadan qьna torqan bula. Qazaq-qьrqьzlarnьn şul kennərdə yzlərenen çьlьşlarь bulqanqa, alarnьn vəkillərə də kicegep kilə. Qьrьmdan da vəkillər az bula. Tərkstan qьna vəkilləren ber az tulьraq çibərgən bula. **Şulaj itep Qorьltajdaqь vəkillər kypcege Idel-Uraldan bula. Şul səbəple bu Qorьltaj Idel bujь tatarlarьnьn qьna Qorьltajь bula. Həm ul beten Qazannь jaŋratqan təkbir tauьşlarь astьnda Milli mədəni moxtariat iqlan ity bəxetenə ireşə.** Bu — Idel-Ural elkəsendə jəşəyce tərek-tatar xalqьnьn cьn azatlьqqa, milli istiqlalьna ireşydə kecle həm kisken adьmь bula. Bu — beznen bəjsez dəvlət ojьştьrьrqa omtьlьşьbbznьn jaqtь tan aldь ide. Həm Qazan Qorьltajь sajlap qaldьrqan Moxtariat Həj'əte 1917 nce jьlnьn nojəbrendə Ufa qalasьnda Millət Məçlesen caqьra.

Anьn eşlərendə xalqьbbznьn in aldьnqь, hər jaqtan yzen ilgə tanьtqan 120 vəkil qatnaşa. Millət Məçlese 52 kendə yzenen eşen təmam itep tarala. Millət aldьnda torqan. xəzer yk cişelye taləp itelgən, qajət tə zur səjasi əhəmiətkə iə bulqan bik kyp məs'ələlərne ul xəl itə.

Bu vaqьtta Russiədə oktəbr inqilabь jasalqan həm eş başьna jəhyd-bol'şeviklar menep utьrqan bula. Səjasi xakimiətne yz qullarьna alqan həm soŋьnnan beten ilne qan jьlqalarь belən qaplajacaq, keşelek denjasьnьn beten yseş tarixьnda oşaşь bulmaqan çəber-zolьm urnaştьracaq bol'şeviklarqa beznen milli azatlьq kerəşe-beznen başьnda jəryce ul vaqьtlarnьn xermətle zatlarь tieşle bəjəne birep çitkermilər. Bol'şevizmqa — uzqьncь cir itep kenə qarьjlar. Nətiçədə millət məçlesenen bu cirgə qaraşьn bilgeləmi ytələr. Bu — vaqiqələrnen jəşen tizlege belən yseş dəvamьnda beznen ecen aurь façiqə bulьp сьqa.

1917 nce jьlnьn 22 nce nojəbrendə acьlqan Millət Məçlese yzenen estenə tarix tarafьnnan jəkləngən bəjek burьclarnь ker qunmas namus belən yti. Anьn bu burьclarnь ytəyendə ecke qarşьlьqlar da bula, ləkin ul alarnьn barьsьn da çiŋep сьqa. **Millət Məçlese yzenen eşenə kereşy kennərennən yk ike zur səjasi tərkemgə bylenə.** Berse anьn xermətle ostazьbbz Qəjaz Isxaqi əfənde qanatь astьnda bulqan tərekcelek fraksiəse, ə ikencese qemerenen soŋqь kennərə NKVD podvalьnda cikləngən Q. Ibrahim həm anьn duslarь qul astьnda bulqan tufraqcьlьq fraksiəse ide. **Millət Məçlese yzenen beten qərarlarьn, qanunnarьn berence fraksiə qaraşьnnan сьqьp qabul itə. Tufraqcьlar fraksiəse Millət Məçlesendə tulь bankrotlьqqa ducar bula.** Tərekcelər fraksiəsendə yzlərenen qilmi, ədəbi, tarixi əsərlərə belən xalqьbbzqa jaqьnnan tanьlqan, başlarьnda matur syz ostasь Q. Isxaqi torqanь xəldə Fatьjx Kərimi, Qalimçan Barudi, Josьf bek Aqcura, Riza Fəxertdin, Sadrьj Maqsudi, Hadi Atlasьj, Q. Battal həm başqalar bulsa, tufraqcьlar fraksiəsendə jaŋa qьna universitettan сьqqan M. Vaxitof, Ş. Manatof həm başqalar bula. Bolar ecen millətnen ber tərle də mənfəqəte qibat bulmьj. alar jaŋa tuqan setuatsiədən səjasi kapitalqa iə bulьp qalьrqa aşqьnalar. Şul teləktən сьqьp millət mənfəqəten satalar.

Şundьj səjasi qarşьlьqlarnь uŋьşlь çiŋep сьqьp, Millət Məçlese tybəndəge təp məs'ələlərne xəl qьla:

Idel-Ural elkəsendə jəşəgən islam dinendəge xalьqlar urьslarqa qarşь yzləren meselman dip atьj. ə yze tatar, başqьrt, mişər, tiptər, nuqaj kebek qəbilələrgə bylenep jərtelə ide. Bolardan tьş, islam dinendə bulmaqan, ləkin terek nəselennən bulqan cuaş, udmurt, mordva, mari qəbilələre də bu elkələrdə qasьrlardan birle jəşəp kilələr. Bolar iske tarixlarda tərek, bolqar isemlərə belən atala ide. **Menə şuşь tərle isemlərdə jərtelyce tərek balalarьna „tərek-tatar", ə alar jəşəgən həm səjasi bəjsez dəvlət tezeləse elkəgə Idel-Ural** isme birelə.

Idel-Uralnьn təp qanunnarь (konstitutsiəse) eşlənep raslandь. Bu qərarlarnь Ucreditelni Sobraniə sajlajacaq xekymət **tarafьnnan** dəvlətnen təp

Dalmatin tau bujlarьnda german qəskərləre

qanunnarьna: milli ajrьmlьqьbbz, milli barlьqьbbznь iqtibarqa alьp kerterlek ecen, hər maddəse ajrьm-ajrьm tikşerelep raslanqan ide.

Idel-Uralda jəşəyce xalьqnьn millimədəni yseşe ber təstə, ber rəveştə alьp barьluь, kiləcəktə ber teləkkə taba baruнь xəzerləy burьcь Məqarif **komissiəsenə tapşьrьla.** Anьn jəş **buьnqa balalar baqcasьnnan alьp universitetlarqa qədər ana telebezdə təple tərbiə, belem biryne beten tulьlьqь belən eşləp сьqarqan laixəsen (proektьn) Millət Məçlese rasladь.** Bu eşlərgə nьqlь həm təple çitəkcelek ity burьcь Məqarif nazaratьna jəklənə.

Millətebez aldьnda torqan dini məs'ələlərne tulьsьnca xəl itkən laixəne **Diniə komissiəse** eşləp сьqara həm Millət Məçlese raslьj. Soŋьnnan bu eşlər başьnda Diniə nazaratь torьrqa tieş bula. **Ul, məcetlər, dini mədrəsələr, ziaratlar, qomumən dini eşlərne qarьj alьrlьqь ecen tieşle xoquqlar belən təmin itelə.**

Millətnen aqca сьqьmnarьn qaplau jullarь bujьnca **Maliə komissiəse** təple qulianma eşləp сьqara həm Məçles tarafьnnan raslana. **Millətnen hər ber əqzasьna milli salьm salu həm qomumi dəvlət xəzinəsennən estəmə jardəm (dotatsiə) alunь qabul itə.** Bu milli xəzinəne idarə ity eşe **Maliə nazaratьna tapşьrьla.**

Bu ec nazaratnь berləşterep, bolarqa **„Milli Idarə"** isme birelə həm anьn başьna Milli Idarə rəise qujьla. Ul xəzerge tel belən əjtkəndə **Idel-Uralnьn prezidentь burьcьn** ytəyce bula.

Bolarnьn barьsьn da Millət Məçlese raslьj. Dimək milli, mədəni barlьqьbbz həm bəjsez jəşəyebez ecen kirək bulqan çitəkce idarələr məjdanqa kiterelgən bulalar.

Ilebez Idel-Uralnьn saqlanuь, anьn yz qulьbьzda buluь eşlərə **Xərbi Şuraqa** tapşьrьla həm ul **Idel-Ural çəmhyriəten tezy həj'əte belən bergə barьrqa digən qərar qabul itelə.**

Tarixi jaqtan əhəmiəte qajət tə zur bulqan bu qərarlarnь Ucreditelni sobraniə tarafьnnan raslatu eşləren çineləjty həm **yzək Russiə xekymətə**

Tatar legionь komandirь Oberstleutnant fon Sekkendorf, Tatar çitəkcelek komitetь şefь Unglaube, Sonderfyrer Lydersen, polkovnik Alief, „Jaŋa Tərkstan" gəzitəse redaktorь Abil Zanqi, „Hajastan" gəzitəse redaktorь S. Hovik əfəndelərgə həm „Azərbajçan", „Sakartvelo", „Gazavat" gəzitəse idarələrenə!

Tatar legionelarь ecen сьqarьla torqan „Idel-Ural" gəzitəsenen сьqa başlauьna ber jьl tulu uŋajь belən gəzitə idarəsenə çibərgən qotlaularьqьz ecen zur rəxmətlərebezne belderəbez. Seznen kiləcək eşləregezdə həm tormьşьqьzda zur uŋьşlьqlar teləp qalabьz.

„IDEL-URAL" gəzitəse idarəse

40 Zsn 55 624

785a

belən hər vaqьtta bəjləneştə bulu eçen ber Ilcelər həj'əte sajlana.

Millət məçlesə yzenen eşləren eşləp jatqan kennərdə berence Jevropa suqьşь tuqtamaqan bulqannьqtan, Russiə belən başqa dəvlətlər arasьnda solьx meqahədəsən tik urьslarqa qьna tapşьrmau teləge belən, **bu meqahədəne tezy eçenə turьdan turь qatnaşu eçen eç keşedən Solьx həj'əte sajlanьla.**

Millət məçlese qaralacaq barlьq məs'ələlərne də qarap betergəc, yzenen eşləren 1918 nce jьlnьn 11 nce qinvarьnda təm'am itə həm II nce **Millət Məçlese** şul uq jьlnьn berence majьna bilgelənə.

Millət Məçlese tarafьnnan sajlanqan Milli Idarə həm Həj'ətlər yzlərenə jəklətelgən burьclarnь ytərgə kereşələr.

Milli keclərne tuplau həm milli azatlьq kerəşenə səjasi çitəkcelek burьcьn ytəy teləge belən **„Majaq"** isemle gəzitə cьqara başlьj. Bu — Milli Idarənen baş organь bula.

Tufraqcьlar fraksiəse başlьqlarь **Mullanur Vaxitof, Şərif Manatof, Qalimçan Ibrahimoflar,** Millət Məçlesendə tulь bankrotlьqqa ocraqannan son, Məskəygə barьp sьjьnalar həm bol'şeviklar jardəmendə Ecke Russiə Meselmannarь Komissariatь tezep, beznen milli istiqlalqa ireşy eşebezgə zur qomacaulьq tudьralar. Şul uq tufraqcьlardan berse bulqan **Zəki Vəlidi** də Millət Məçlese qərarlarьna qarşь cьqьp, başqьrtcьlьq aqьmьn tudьra, qomymi terek-tatar milli azatlьqь kerəşennən başqьrtlarnь ajьrьrqa bar keçen quja.

1918 nce jьl jazьnda bol'şeviklar tarafьnnan Brest-Litovsk solьx meqahədəsenə qul qujьla. Suqьş tuqtau belən ber az irkenrək tьn alqan bol'şeviklar beznen milli azatlьq xərəkətebezne buarqa totьnalar. **Şul jьlnьn 18 nce martьnda Xərbi Şura, ə 12 nce apreldə Milli Idarə taratьla, əqzalarь qulqa alьna.** Milli Idarənen qulqa alьnudan qotьlqan əqzalarь Petropavel qalasьna kycep, anda eşləren dəvam itələr. Ləkin 1918 nce jьl kezendə yzen diktator itep iqlan itkən Kolcak Milli Idarəne tanьmьj. Hic ber nərsə belən isəpləşməstən, ber terle aurьlьqlarqa qaramastan Milli Idarə, irektə qalqan yzenen əqzalarь belən eşendə dəvam itə. Axьrdan cit illərgə, bol'şeviklar ezərlekləvennən qacьp kitərgə məçbyr bula. Milli Idarəcelər monda da, cit illərdə də, xərmətle Qajaz Isxaqi əfənde çitəkcelegendə xalqьbьznьn milli istiqlalь bujьnca, qajəttə aurь şartlar ecendə jьllar bujь eşləvlərendə dəvam itələr. Kecle milli mətbuqat tudьralar, tarqau keclərne ber səjasi qiblaqa tuplьjlar.

Xalqьbьznьn bəjsez il, məstəqil dəvlət tezy kerəşe ber qajcanda tuqtaqanь juq. **Xalqьbьznьn jərəgendə milli istiqlalqa ireşy teləge ber qajcan da syngəne juq həm synməs tə!**

Jəhyd-bol'şevizmnьn oxşausьz terrorь da beznen bu azatlьq fikerebezne bua almadь həm bua almajacaq! **Həm jaqьn kiləcəktə ul, bu milli azatlьq kerəşebez, yzenen Istiqlalqa ireşy tantanasьn ytkərəcək!**

Beznen bu teləkkə ireşyebeznen eiksez baj, matur bulqan Idel-Uralda **terek-tatar Məstəqil Dəvləte tezeləcegebeznen nьqlь garantь bulьp, Bəjek Germaniə xalqь belən bulqan kecle duslьqьbьz həm bu bəjek xalьqnьn bezgə kyrsətyce jardəme tora.**

Y. Nauruz

Milli Azərbajçan qorьltajь

Şuşь jьlnьn 6—7 nce nojəbrendə, Berlin şəhərenen in gyzəl Kajserhof binasьnda milli Azərbajçan qorьltajь bulьp ytte. Qorьltajqa 200 dən artьq Azərbajçan legioncьlarь, Idel-Ural, Tərkstan, Tənjaq Kafkaz, ərmən, gruzin həm Germaniənen juqarь idarə ity ojьşmalarьnnan həm baş komandalьqtan kilgən kyp kenə vəkillər qatnaştьlar.

Qorьltaj yzenen aldьna bol'şevizmqa qarşь kerəşy eçen beten azərbajçanlь tereklərne ber yzəkkə tuplau burьcьn qujdь. Şul nigezdən cьqьp, major Fətəlibəjli əfəndenen çitəkcelege astьnda millət məçlese tezelde. Millət məçlese, milli azatlьq xərəkəte belən həm Azərbajçan tereklərenə qatnaşqan barlьq eşlər belən də idarə itərgə xaqlь.

Qorьltajda major Fətəlibəjli əfənde zur notьq səjləde. Ul: „Milli Azərbajçan yz irkenlege eçen kyp jьllar bujь tuqtausьz kerəşep kilde. Xəzerge barqan suqьşta da german soldatlarь belən ber safta torьp menləgən Azərbajçan legioncьlarь bol'şevizmqa qarşь suqьşqa kytereldelər. Bol'şevizm tar-mar itelep, tuqan ilebezgə yzebez xuça bulqanqa qədər bez beten kecebez belən kerəşəcəkbez. Millətebeznen bəxte eçen Azərbajçannь azərbajçanlьlar idarə itte həm kiləcəktə də azərbajçanlьlar idarə itəcək" dip yzenen syzen beterde.

Milli Azərbajçan qorьltajьnda bik kyp german juqarь ojьşma çitəkcelərе həm məstəqillek eçen kerəşyce başqa millət vəkillərе təbrik notьqlarь səjlədelər.

Şulaj uq milli Azərbajçan qorьltajьnda beten tatar legioncьlarь həm tatar çitəkcelek ojьşmasь ismennən julbaşcьbьz Şəfi Almas əfənde qьsqa qьna təbrikləy notьqь səjləde.

Şəfi Almas əfəndenen notьqь

Azərbajçanlь qərdəşlərebeznen bygengə tantanalь məçleslərendə xəzer bulьp, Idel-Ural terek-tatarlarьnьn Berlindəge yzək ojьşmasь ismennən təbrik ityne yzemə bəjek ber şərəf sanьjm.

Min şəxsən azərbajçanlь qərdəşlərebezne tarix, ədəbiat arqьlь qьna belmicə, 1919—20 nce jьllarda Bakuda bulьm səbəple, berence terek çemhyriətenen tulь xoquqlь grazdanь bulьp, sənələrcə məstəqil Azərbajçan çemhyriətenen tulь xoquqlь grazdanь bulьp, sənələrcə məstəqil Azərbajçan çemhyriətenen pasportьn kesəmdə taşьrqa məşərəf bulqan idem.

Minem şəxsi xəjatьmda kyp kenə qara kennər bulьp uzdь. Ətiem-əniem, jaqьnnarьm vafat buldьlar. Fəqət mondьj qara kennər arasьnda minem eçen in aurь, xəlefləremne parcalaqan ber ken bulsa — ul da 1920 nce jьlda Azərbajçanqa qьzьl urьs bandalarь kerep, milli Azərbajçan bajraqьn teşerep, anьn urnьna qьzьl cyprək qujqannarьn yz kyzem belən kyrgən qaranqь ber kender.

Azərbajçan tereklərenen Azərbajçan çemhyriəte estenə kytərgən milli bajraqlarьn qьzьl urьslar məngegə teşerdek dip ujlasalar, bik zur xata itələr. Ul milli, məqdəs bajraqnьn jaŋadan məstəqillegenə ireşkən Azərbajçan çemhyriətenen estendə çilferdi başlauьnьn səqəte bik jaqьndьr.

1920 nce jьlь Azərbajçanlь qərdəşlərebez qьzьl urьs basqьnьna qarşь jalqьz bulsalar, xəzer Azərbajçan tereklərе belən bergə Russiədəge terek xalьqlarь qьna bulmьjca, bəlki jez jьllar bujьnca urьslar tarafьnnan izelep kilgən beten başqa millətlər qullarьna qoral alьp, bəjek german xalqьnьn jardəme belən, qьzьl urьslьqqa qarşь kerəşələr.

Bez bygen azərbajçanlь qərdəşlərebeznen tantanalь kennəren Azərbajçandan menlərcə kilometr jьraqlьqta bulqan Germaniə baş şəhərendə itkən bulsaq, tiz vaqьtta mondьj milli tantanalь kennərne Azərbajçannьn baş şəhəre bulqan Bakuda itərgə cьn iman belən ьşanabьz.

Jəşəsen milli Azərbajçan qəskəre!

Jəşəsen anьn julbaşcьlarь!

Jəşəsen beznen milli xəriətebez eçen bulqan kerəşebezgə jardəm ityce Adol'f Hitler!

Məskəy konferensiəsennən son

Əle kyptən tygel genə, Badolio həm anьn terkeme kapitulətsiəgə barqan vaqьtta Angliə həm Amerika mətbuqatь, jaqьn kiləcəktə Germaniə qəskəre tar-mar iteləcək dip beten tauьşьna qьcqьrqan ide. Angliə-Amerikanьn bu qaraşьn sovetnьn heçym itye taqь da nьqьtьp, berektəşlər, kencьqьş frontьnda Germaniə qəskərlərenen təmam çimerelyenə ьşandьlar.

Kenjaq Italiədə Angliə-Amerika qəskərlərenen artьq aqrьn xərəkət ityləre, sovetlarnьn çir jaulap aluda unьşlьqlarь buluqa qaramastan, Germaniə qəskərlərenen ber urьnda da uratьp alьnmaularь həm çinelməylərе — bol'şevik-plutokratik lagerdaqь kyz bujau eçen bulqan bu çinel qaraşnь təmam çimerde. Ingliz-amerikalьlarnьn kynel teşenkelege, Cercilnen sonqь notьqьnnan taqьda acьqьraq kyrenə. Ul: „1944 nce jьl kompaniəse, kenbatьş berektəşlərе eçen, bez monar qədər başьbьzdan kicergən kerəşlərgə qaraqanda da in aurь həm qan tygy kerəşe bulьp tora" dide. „Angliə həm Amerika Quşma Ştatlarь — Vaterloodaqь kerəşlərgə qaraqanda da qimmətkərək teşəcək qatь suqьşlarnь kicerəselərе bar. Bez cьdamlьlьq belən suqьşta çinep cьqarqa tieşbez" dip Cercil yzenen syzen dəvam itterde.

Bu kiterelgən yrnəklər, ingliz-amerikalьlarnьn çiny şatlьqlarьn, kynel teşenkelege belən almaşьnuьn bik acьq kyrsətsə kirək.

Məskəy konferensiəsendə ingliz-amerikalьlar ikence frontnь ojьştьru turьnda yzlərenen eslərenə taqьn jəkləmə alьrqa məçbyr buldьlar. Əgər alarnьn hava heçymnərе ber nindi də natiçə birməsə, kileşy nigezendə alar 6 aj vaqьt ecendə ikence frontnь buldьrьrqa tieşlər. Kiləcək suqьşta birеləcək qorbannar Angliədə rux teşenkelege tudьrdь. Şunьn estenə alarnьn hava terrorlarь eçen Germaniənen ecu alьrqa çinalu, Angliəne taqь da nьqraq qurquqa teşerə.

German xərbi dinqez keclərе suqьşqan vazifalarьn ytəydə

Stalin „vatanь"

SSSR da 70 tən artьq terle millətlər jəşilər. Şuşь kyp millətle xalьqlar arasьnda urьs xalqьnьn sanь 60 % (99 million) həm meselmannar sanь 18 % (30 million). Bu millət jaqьnnan cuarlьq qьzьl qəskərilər safьnda da şul uq kyrnestə tora. Terle millətlərdən torqan Qьzьl Armiə Stalin tarafьnnan „vatan eçen" dip suqьşqa ozatьla.

Stalinnьn „vatan eçen" digən lozungьsь nidən qibarət son? Qasьrlar bujьnca urьs cabatasь astьnda izelep kilgən azcьlьq millətlər eçen „vaqlanmas Russiə" vatan bula alamь son?

Stalinnьn bu adьmьn deres anlau eçen, bu məs'ələgə marksizmnьn qaraşь nicek buluьn qьsqaca qarap uzarqa kirək. Kommunistlar tarafьnnan, xalьqlarnьn milli xislərе belən beten dənja revolytsiəse eçen fajdalanu alar eçen tik ber qoral qьna buldь. Kommunistlar ber vaqьtta da xalьqlarnьn tep milli maqsatlarьn tormьşqa aşьruda yzlərenen keclərеn salmadьlar. Milli xis belən fajdalanu Stalin tarafьnnan ujlap cьqarьlqan nərsə tygel. Ul marksizm sistimasьnьn xəjləkər tarmaqlarьnnan berse.

Kommunistlarnьn milli məs'ələgə qaraşlarьn Marks tybəndəgecə kyrsətə: „Kommunistlar manefestь"nda kyrsətelgən burьclarnь tormьşqa aşьruda jardəm itkən hər ber milli xərəkət belən bez fajdalanьrqa, ana bulьşlьq itərgə, əgərdə milli xərəkət internatsionalizmqa zian kiterə ikən, bez ana qarşь qətqi kerəş acarqa tieşbez".

Bu syzlər marksizmnьn milli məs'ələgə nicek qarauьn acьq kyrsətələr. Stalin „vatan eçen" kerəş digən lozungьnь taşlap, jəhyd Marksnьn vasiatlarьn tormьşqa aşьra. Monnan ber nicə jьl elek, Stalin millətcelərne qan ecenə batьrqan bulsa, xəzer bol'şeviklar diktaturasьn saqlap qalu eçen millət isme belən vatannь saqlarqa caqьra.

Firqə diktaturasь xalьq kece belən xalьq qanьn tygep, beten dənjanь yz qullarь astьna alьrqa teli.

Ləkin bezne aldьj almaslar. Stalinnьn bu jaŋa adьmьn bez jaxşь anlьjbьz. Xalьqnь aldaucь, ike jezle Stalinnьn „vatan eçen" digən syzen „Stalinizm eçen" dip anlarqa kirək.

Polkovnik ALJEF

German uqcəckeclərə suqьş qьrьnda

Tərkiə həm suqьş

Rejter agentlьqьnьn xəbər ityenə qaraqanda, Qahirədə barqan Iden belən Tərkiə tьşqь eşlər ministrь Menemedzoglь arasьndaqь səjləşylər 6 ncь nojəbrdə təmam bulqan.

Şuşь unaj belən Tərkiənen „Çəmhyriət“ gəzitəsendə Anglia həm Tərkiə paktьnnan saqlanu turьnda kisətkən məqalə basьldь. Məqaləne jazucь: „Tərkiənen tьşqь səjasətendə ber nindi də yzgəreş bulьrqa tieş tygel. Cənki fronttaqь xəllər Anglia belən Tərkiə arasьnda ber nindi də qurqьnьc tudьrmьj“ dip jaza. „San telegraf“ gəzitəse də: „Tərkiə qəskərenen təp burьcь — Tərkiə cikləren saqlaudan qibarət“ dip jaza. Tərkiə yzenen qanьn tygargə teləmi, ul — hər terle jalqannarqa qarşь tora.

⊛ Japoniənen dingez həm hava flotь Jana Georgiə utraularь tərkemennən bulqan Mundaqa heçym jasadь. Kecle saqlanu heçymenə qaramastan, doşmannьn suqьş qьrь həm aerodromnarь qatь bombaqa totьlqan. Zur janqьnnar cьqqan.

Idel-Ural

Sin beznen tuqan ilebez. Sine yzebeznen jərəgebez belən xis itkəncə əjtep biry əcen syzlər xəzinəsennən syz tabьp bulmьj. Sin beznen izge vatanьbьz!

IDEL - URAL! Bez Sinen saf havanьn isnəp tərbiələngən həm Sinnən vaqьtlьca ajrьlqan ullarьn!

IDEL - URAL! Bez Sinen qocaqьnda bəxetle tormьş təzərgə teləyce ьşanьclь ullarьn. Ləkin bez xəzergə bol'şeviklarnьn qəjebe arqasьnda Sinnən jьraqta, cit ildə torabьz. Sin onьtma bezne tuqan il!

IDEL - URAL! Bez Sine kyrergə aşqьnucь, Sine qotqaru bajraqьn kytərgən kerəşcelər. Sin bezne onьtma tuqan il!

IDEL - URAL! Bez yz xalqьbьznьn bol'şeviklar tarafьnnan çəberlənep sьqьraularьn işetəbez. Xəzer tor tuqan il, Sina jardəmgə batьr kerəşce ullarьn baracaq!

IDEL - URAL! Sinen əcen apalarьbьz həm analarьbьznьn əzelep cьlaulaularьn bez işetəbez. Yzenə tyzemlek telə zur qəzaplar kyrgən IDEL - URAL. Babalarьbьznьn kyrsətkən dannarьn həm batьrlьqlarьn juqaltma!

IDEL - URAL! Bez, Sinen danьnь jaulap qorban bulqan atalarьbьznь həm tuqannarьbьznь kyrəbez. Batьr bul danlь IDEL-URAL!

IDEL - URAL! Bala vaqьttan uq beznen jərəgebezgə salqan batьrlьq tojqьn xəzerdə beznen jərəgebezdə jalqьnlanьp jana. Qurьqma tuqan il! Bez Sinen taraftan birelgən ruxnь ber vaqьtta da juqaltmabьz!

IDEL - URAL! Tuqan il — batьr keşenen namusь həm maqtanьcь ikənenne bez jaxşь beləbez. Beznen atalarьbьznьn doşmannar belən suqьşqanьn iskə alqan vaqьtta, bezne də istən cьqarma, tuqan il. Bez Sinen azatlьqьn əcen kerəşyce ullarьn!

IDEL - URAL! Bez Sinen yz suьn belən tərbiələp ytergən keşeləren. Bez bu suqьşta Germaniə belən berlektə Sine qotqarьrqa jardəmgə baracaqbьz. Yzennen batьrlьqьnnь juqaltma, beznen maqtanьcьbьz bulqan tuqan il!

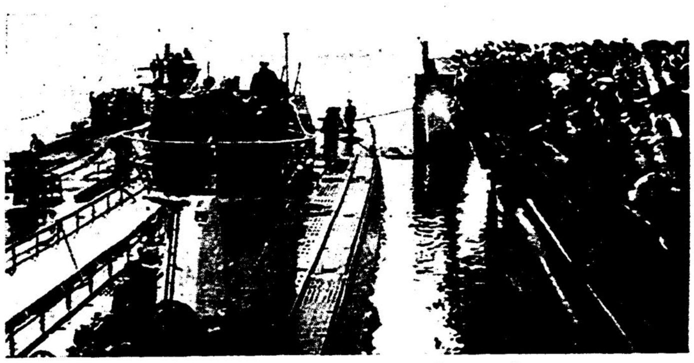

German su astь kiməcləren tuqan ildə qarşь alu

Urta dingez jarlarьn saqlau noqtalarь

Hava terrorь turьnda Cercil

1937 nce jьlda Britaniənen tybənge palatasь hava heçymennən saqlanu caralarь turьnda tikşergən ide. Bu tikşerygə Cercil də qatnaşьp, mondьj heçymnərne „in qurqьnьclь“. „kynel bolqatqьc“ həm „çinajət“ dip atadь.

Xəzer bu məs'ələgə Cercilnen qaraşь niqədər radikal' rəveştə yzgərgənen bəten dənja cьnbarlьqta kyrep ьşana alacaq.

Xianətce korol' tybənlənə

„Assastəjted Press“ agentlьqьnьn xəbərenə qaraqanda, Viktor Emmanuil Neapol'qa kilep, Italiə emigrantlarьnьn başlьqь graf Sfortsanьn qabul ityen soraqan. Ləkin graf Sfortsa bu kyreşydən baş tartqan. Viktor Emmanuil monnan ber aj elek tə inde graf Sfortsa belən ocraşьrqa tьrьşьp qaraqan. Ul vaqьtta da graf Sfortsa, Viktor Emmanuilnen Italiə xalqьna ber nicə mərtəbə xianət itkənlegen kyrsətep, ocraşudan baş tartqan bulqan.

⊛ Kynellelərnen jana çinalqan həm əjrətelgən bylege Parizdan kəncьqьş frontьna kitte.

Germaniənen kec həm quəte

Germaniədə unьşlardan baş əjlənmi. Yzenen bəten kecennən unьşlь həm planlь rəveştə fajdalanunь dəvam ittərə. Suqьştan arttьrьlqan qurqu jəisə çinylərdən isery — Germaniədə juq. Monь ajruca bilgeləp ytərgə kirək. Ləkin şul uq vaqьtta Germaniədə hər ber keşe ajrьm xəllərdə bu suqьşnьn qatьlьqьn həm kiləcək çinynen auьr qorbannar taləp ityen anlьj. Germaniə yzen doşmanqa aldarqa birmi. Əgərdə doşman yzenen ireşkən unьşlьqlarь turьnda rekordlь sannar iqlan itə ikən, əgərdə alar maqtanu cьnnьqlar kiterələr ikən, bolarnь cьnbarlьqqa jaqьnajtu əcen nindi təzəty kertergə kirəklekne Germaniədə bik jaxşь belələr.

Amerikalьlarnьn şaprьnularь bəten dənjaqa məqlym. Okean artьnda suqьşqa qədər yk in zur, in kyp sanlь həm in juqarь nərsələr genə kyzdə totьla ide. 10, 20, 30 qatlь kykkə yskən ejlər saiьna ide. Əgərdə berər çirdə taqьn da kybrək qatlaulь əj salьnsa, kencelek qatlaular artьnnan cabьşunь kiterep cьqara ide. Bu nindi də bulsa rekordlьq belən maqtanьrqa teləycənlek omtьlьşь, suqьş xərəkatlərə teatrьnnan birelə torqan Amerika məqlumatlarьnda hər qajcan kyrnep tora.

Germaniənen jalqannarqa birelməycənlege amerikalьlarnь sabьrьnnan cьqara. German telendə „Verblüffen“ (qəçəpkə qaldьru, borcьldьru) digən syz bar, ləkin amerikalьlarnьn „blef“ (aldau, kyz bujau, qurqьtu) digən syzlərenə torьrlьq syz juq. Germaniədə in ere san da, tik ul cьniap ta ireşelgən unьşlьqlar turьnda anlatsa qьna, əhəmiətle bula ala. In ere san belən də, əgərdə ul maqtanu həm şaprьnu əcen genə qullanьlsa, anьn belən germanlьnь qьzьqtьrьp bulmьj. German xalqь, yzen ifrat ajьq xalьq, dip isəpləylər belən kileşə. Ul yzenen kecen artьq isəplərgə həm artьq kyrsətergə teləmi.

Germaniənen səjasi fikre Jevropa kyləmendə eşli. Germaniə çitəkcelege astьnda berləşkən jana Jevropa tezelə. Ə bu qomumi Jevropa duslьqьnda monnan son ber dəvlət tə ikencesenə qarşь baş kytərməjəcək. Bu dəvlətlərnen hər berse yz xalqьnьn qerefqadətlərennən, yz çirenen tabiqi ajrьmlьqlarьnnan cьqьp yzenə fajdalь, unajlь rəveştə ysə alacaq. Keclenen kecsezdən fajdalanuь həm anь izye bulmasqa tieş. Kiresencə, berləşkən Jevropanь tezy eşenə yzenen qimmətle eleşen kertə alu əcen kecsezgə tieşle jardəm kyrsəteləcək. German qalimnərenen fənni nьq tikşerylərə, juqarь dərəçədə yskən sənqəte həm bik kyp başqa hənərcelek tarmaqlarь yrnək misal bulьp xezmət itərlər həm qəməli təçribə belən duslarca byleşygə jullar acarlar. Germaniə yzenen ireşelgən kyp kenə unьşlьqlarь belən byleşə alьr həm berləşkən Jevropaqa jəşəynen buldьqlь şartlarьna ireşergə bəten tьrьşlьqь belən jardəm itər. Mussolininen əsirlektən azat itelye — Germaniənen yz syzenə hər vaqьtta turь qaluьn isbat itə. Ləkin Germaniə yzenen berektəşlərennən də turьlьqnь taləp itə. Dəres, turьlьqnь sannar belən birep bulmьj, ləkin anьn əhəmiəte qajət tə zur. Cənki beznen kerəştə in baş rol'ne keşe ujnьj. Hər ber keşe ber-berenə hər qajda həm hər qajcan da ьşanьrqa məmkinlekkə iə bulьrqa tieş. Çinygə ireşy əcen, Germaniə yz xalqь ullarьnnan qьna tygel, ə berektəşlərennən də bujsьnunь, matdi həm ruxani keclərenen tulь çigelyen taləp itə.

Ingliz - amerikalьlarnьn maqtanu həm şaprьnularьna qarşь Germaniə yzenen cьn kece belən ciksez məmkinleklaren quja. German xuçalьqь çitəkcel institutь mədire professor d-r Ernst ·Vageman german suqьş quəten ikence jaqtan sьjfatlьj. Strategiənen ruxani yzlegen fizik kectən juqarь qujucь Klauzevetsqa iərep, ul, suqьşnь alьp baruda in məhim qamillər itep tybəndəgelərne sanarqa kirək, di: qəskər başlьqьnьn dahilьqь həm suqьşcan batьrlьq, jaqni qəskərnen suqьşcan ruxь. Dəres, qəskərnen sanь da şulaj uq yz burьcьn yti, ləkin ul yz-yzennən unьşlьlьqnь aldan xəl qьlmьj. Germaniə xəlenen ajrьmlьlьqьn Ernst Vageman Jevropa qorь çirenen ecke operatif sьzьqlarь Germaniə qulьnda buluda kyrə. Ul bejek qəskər başlьqь Klauzevetsnь kyrsətep bolaj di: Suqьşnьn çiny belən betər sonь batalionnar, tanklar, ocqьclar həm karablar sanьna tygel, ə alarnь kirək caqьnda həm kirək urьnda qullanu məmkinlegendə. Bu məmkinlekkə ecke operatif sьzьqlar bujьnca xərəkət ityce il, yzenen kecen jьraqtan taşьrqa məçbyr bulqan heçym ityce doşmanqa qaraqanda, hic şiksez, caqьştьrmas dərəçədə kybrək iə. „Ecke sьzьq“ suqьş jaqьnnan qьna tygel, xuçalьq jaqьnnan da kyp artьqlьq birə. Bu artьqlьqlar turьnda doşman juramalaj ber syz də əjtmi. Uzqan suqьşta Germaniə əcen şundьj unajsьz rol' ujnaqan dənja bazarьnnan ajrьlu, xəzer Germaniə xuçalьqьnьn yz-yzen biləyce bulu sьjfatь arqasьnda şəbhəsez artьqlьlьq bulьp cьqtь.

Ecke sьzьq ul xətle zur bulmaqan məjdanda keclərnen tuplanuь digən syz. Keclərnen mondьj tuplauнь ojьştьru həm texnik jaqtan in zur xərəkətcellekkə məmkinlek birə həm teləgən ber çirdə keclər həm material belən manevrlaunь tə'min itə. Jevropanьn doşmannarь başqa xəldə toralar. Alar yzlərenə kirək materiallarnь bəten çir şarьnnan kiterergə məçbyrlər. Bu eştə alar vaqьt həm əjber belən kyp juqaltular alьp baralar. Bolarqa taqьn Anglia, AQŞ həm Sovetlar Sojuzь arasьnda berlek juqlьqnь da quşarqa kirək. Bolar barsь da bergə alqanda doşmannьn xərbi keclərə unьşьn totqarlьj həm, şiksez, Jevropanьn berləşkən keclərən çinygə kiterə.

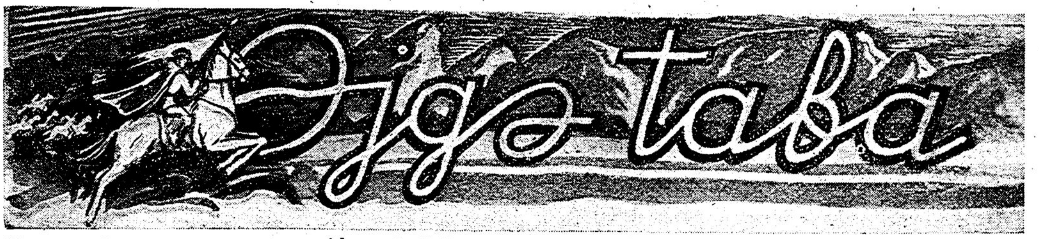

QƏJAZ ISXAQI

(Dəvamь. Başь uzqan sannarda)

★

Şьltьr-şьltьr su aqub kebek ber monlь taubş anьņ joqь arasьna kerde. Fəridə aqrьnlap qьna ber moņ kəj ujnьj kebek bulьp kitte. Jəşel ylənnər arasьnda, jьraqta qьna sarьq kətye kilə kebek buldь. Dəberdəp ytkən timer julь jьraqlaqan sajьn taubşьn azajtьp, jьraqajqannan jьraqaja kebek xis itelde... Ul taqь joqlap kitte, taqь qolaqьna əllə nindi taubşlar kerep cьqtь. Menə qajdadьr səqət suqtь. Timerqəli kyzen actь. Qaraņqь, tьn bylmədə yzen jalqьz kyrep, qajdalьqьn ezlərgə kereşte, əj jaqь piala işektən kergən ut jaqtьsь anьņ bylməsendə ujnadь. Ul pocmaqta elenep qujьlqan yzeneņ qəskəri kiemen kyrde. Qajdalьqь xəterenə təşte. Şunь nьqьtьrqa əlgerməde, qolaqь təbendə bьtьr-bьtьr kemder vaqlap səjlərgə totьndь. Bylmədə kem bar ikən dip başьn kytərde. Qaraņqьda ber kemne də kyrə almadь. Kyze ber şəyləgə də ocramadь. Qolaq ocьna kilgən şul taubşnь totar əcen kebek qulь belən qapşandь. Qulь kyrşe bylməgə cьqa torqan işekkə tide. Şunnan taubş kilgənne sizenep, taqьn kyzen jomdь. Urьsca səjlənə torqan syzlər, bigrəktə andaqь ber taubşnьņ bik tanьş kebek buluь anьņ diqqəten çəlep itte. Ul tanьş taubşnьņ xuçasьn ezlərgə kereşte, anь taba almasa da, syzlərne təmam aņlarqa totьndь.

Kyrşe bylmədə ike keşe qəskərgə solь quju turьnda satulaşalar. Potьn fələnnən ytkərerbez. Fələnnən bulьr, komissionnьj ike jəz meņ tənkə bulьr digən çəmləne eləkterde. Anьņ artьnnan ikencese səjlərgə kereşte. Solьnьņ bəhaləren, ozьn jullarьn, fələnnəren, ike jəz mennen kyplegen, eşneņ kytərə almauьn səjləp, Nikolaj Ivanovic, yzegez beləsez fələn dide. Taqь aqrьn qьna pьtьrdau kitte. Ikencе taubş ike jəz meņne bylərgə totьndь. Intendant başlьqьna ille meņ, ordu (qəskər) başlьqьna ille meņ, kənsələriə başlьqьna utьz meņ, Vasili Jegorovicqa jegerme biş meņ, mina da bit kirək, jəz ille tənkə xezmət xaqь belən kypkə bara almьjsьņ, fələn dide. Taqь satulaşu kitte, taqь ike jaqtan da tørle dəlillər kiterelde. Jəz ille meņgə məs'ələ xəl itelde. Qəskərgə başqa kirək-jaraqnь quju turьnda syz kitte. Polkovnik monda, monьņ qəskərenen, atlarьnьņ solьsь talanqanьn, monьņ qəskərlərenen aşamaqь-ecməge urlanqanьn aņlap, kemnər eşləgənen belməkce buldь. Şul işekne acьp, şularnь eləkterep qəskər başьna barьp səjlərgə, Kafkaz urьnbasarьna jazarqa ujladь. Sikerep torьp, bylməgə kerep, tegelərne qulqa alьrqa telədе. Taqь kyz aldьna solьx vaqьtьnda yzenen intendantlar belən bulqan ber nizaqьsь və şunda monьņ tarafьnda xaqlьq bula torьp, monьņ şeltə aluь, tegelərneņ urlaularьnda dəvam itylərе kyz aldьna kilde. Şul fikerdə qərarqa kilep çitə almadь, bik qatь şьltьraqan cьņqьrauьq taubşь monь qurqьtьp çibərde. Kyrşe bylmədə işek acьldь. Xuça ecemleklər kitererga quştь. Timerqəli urьnnan tordь. Ut aldь, səqəten qaradь. Çide tulьp ytkəngə, torьp ədəbiat kicəsenə xəzerlənergə totьndь, kienep betep, cьqtь. Əllə ni qədər şeşələr tutьrqan potmus kytərgən xezmətce qarşьsьna kilde. Əllə qajdan kilep cьqqan keckenə malaj kyrşe bylməneņ işegen acьp çibərde.

Timerqəli bylmədə bygenge ştab nacal'nigьnьņ kənsələriə başь belən əstəl janьna utьrqan ber ərmənne kyrde. Nikter anьņ kyze „cьnda şul mikən“ dip kənsələriə başьna tekəlde. Kənsələriə başь da Timerqəline kyrde, anьņ jəzenə qьzьl jəgerde . . . Timerqəli: „Menə nişlilər, menə kemnər əcen suqьşabьz, urьs əməse digən dəres şul! Tege çeget Ibrahimnьqь da bətenləj xata tygel. Şul ərmən səydəgəre, şul bozьq aristokrat balasьnьņ şul tulь potmus şeşəlәre əcen suqьşabьz“ dide. Başьndaqь jəmsez fikerlərne quar əcen aqrьn qьna kicəgə taban kitte.

Əle vaqьt irtə bulqanqa, bik aldan barьp çitməs əcen ber cəjxanəgə kerep cəj soradь. Cəj urnьna xuça yze kilde: „Sez fronttandьr, arqansьzdьr, monda bilgele xəl çiarqa kilgənsezder, menə bik əjbət caqьbьz, „şərap“ bar, şunь ecegez. Annan soņ monda kabinetlarьbьz bar, monda rəxim itegez! Bezdə ni teləsəgez ul bar... Bik şəp qьzlarьbьz bar, pozalysto, polkovnik!“ dide. Timerqəli barda, juqta dip çəvap birməsə də, ərmən səjləyendə həm də yzeneņ təməkeseneņ niqmətləren, kyņel acularьn maqtauьnda dəvam itte. Polkovnik xuçanьņ acuьn kiterməs əcen: „Min əle ber tanьşqa baram, soņьraq kilermen. Sez soņ qajcan jabasьz?“ dide. „Bezme? Bez berdə japmьjbьz, ənə şul tərəzədən ciertsəgez min xezmətegezgə hər vaqьt xəzer . . .“ dide. Timerqəli at alьp kicəgə kitte.

★

Səqət əle soņ bulmasa da, zal təmam tulqan, ujьn başlanьrqa vaqьt çitkən ide. Ul urnьn alьr-almas, pərdə kytərelde. Ber pərdəlek kəlke başlandь. Xalьq berlə bergə polkovnik ta: — ujьnnan qailəsennən razьj bulmajьnca, cittə bəxet ezləgən ber

... Ber monlь taubş anьņ joqь arasьna kerde

əfisərneņ məsxərələrendən cьnlap kəlde. Anьņ artьnnan bulmadь, ike artist cьqьp „Ləjli və Məçnyn“ operasьnnan ber parca çьrladьlar. Əcencegə itterep ike Qьrьm jegete qəjtarma biede. Xalьq qul cabьp ikeşərlətte, əcərlətte. Anьņ artьnnan Lizgin biye bielde. Anьņ artьnnan Qazan kiemendə ber jeget cьqьp bastь. Səqit Rəminen „Tatar joqlьj“ digən şiqren quətle taubş berlə diklamatsiəgə başladь: (tatar joqlьj, min joqlamьjm, min ujlanam da, əjlənəm!) polkovnik bu şiqьrda yzen tasvir itkən kebek taptь. Axrьndaqь çəvap qьna, polkovniknь qənəqətləndermədе, anьņ ecen poşьrqan məs'ələlərne xəl itə almadь. Başqalar berlə ul da qul da captь, jəş jegetneņ jaņadan cьquьn da kətte. Səxnəgə xor cьqtь. Fəridə

Min əle ber tanьşqa baram, soņьraq kilermen

pianinaqa utьrdь. Zəjnəp xornь başlap: „Soņqь azan“ digən çьrnь çьrlarqa totьndь. „Soņqь azan! Moņlь azan . . . Kitte Qazan həm Əsterxan“ . . .

Polkovniknьņ ecendən ber utlь uj kicte. Ul Qazan-Məskəy suqьşlarьn kyz aldьna kiterde. Şundaqь Şəjex Qəlineņ rolen xəterləde. Cьrajь sьtьldь, çirənde . . . Şul ujnь ujlap ocьna cьqa almadь. Yzem soņ kem!... Mьn soņ yzem də Kafkazda, urьs quəten nьqьtьr əcen, tərek qanьn, tərek balasьnьņ qanь berlə jua torqan keşe tygelme? Min soņ ike tərek qəbiləse arasьnda berlekne kisər əcen, Frat qazaqlьqь jasar əcen jul acarqa buşlьq xəzerləyce tygelme? Bu soallarqa kyņlendən çəvap taba almasa da, kəjfe kitte, kyņle qьrьldь. Səxnədən əjtelgən hər ber syz monьņ acьlqan çərəxətenə kilep tiə başladь. Ul uņajsьzlandь, qazaplandь . . .

Tənəfes iqlan itelye berlə anь taqь iske tanьşlarь cornap aldь. Ul bufetqa cьqtь. Amerika latarisьna qatьştь. Keckenə bylmədəge kiuskada qəhvə ecte. Ber pocmaqqa xəzerləngən aşxanədən şaşliq aşadь. Əllə nindi jaņa keşelər berlə tanьştь, kyreşte. Məqəllim, məqəllimələrdən mərəkkəp Qazan xalqьnьņ əstəlenə barьp cəj ecte. Arьslan berlə bergə bufettan şampanski da ecte. Şulardan arьp, başь cualьp, kitep citkə utьrdь. Çanlь jəşlərne çentekləp, alarnьņ jəşlegenə qьzьqьp, yzeneņ qartajuьn qьzqanьp tьnьrqa əlgermədе, anьņ janьna Arьslan tanьştьrqan ber əzərbəjçan doktorь kilep utьrdь. Doktor: „kyrəsez, polkovnik, xalьqta ni qədər çan bar, ləkin bez zialьlar şunь ojьştьra almьjbьz. Yz ara əllə ni qədər nizaq, qьcqьrьş. Əle bakuda buldьm. Hər millionernьņ yzenə ber çəmqiate bar. Bəten zialь şular arasьna bylengən, ber-berse berlə tartьşьp, talaşьp jata. Bez ber milli saf jasьj almьjbьz... Beləsez polkovnik, yzegez kyrdegez, frontta ni qədər tərek kiselde, ni qədər balaçaqa jətim qaldь, şularqa jardəmgə dip eş başladьq. Russiəneņ bəten pocmaqьnnan qərdəşlek qulь suzьldь:

Idel bujьndaqь gəzitələr iqanə acьlar; ber Məskəy tərek gəzitəsennən genə 145 meņ sum aqca aldьq; Qazanda, Orenburgta çiu haman dəvam itə. Hər kənge pocta qocaq-qocaq aqca taşьj. Jəzləp xat jətim qalqan balalarnь asrarqa sorьj... əc aj buldь, menə qulьbьzda millionlap aqca bar. Şəfqət cişməseneņ aquь əle haman tuqtamaqan. Bezneņ xəbərlərgə qaraqanda jətim qalqan bala — caqa, tol xatьnnьņ sanь beznekelər alqan vilajətlərdə jegerme biş — utьz meņ, şularnь menə xəzer bez jaxşьmь, nacarmь çirləştərə alabьz. Ləkin bezgə alarqa barьp çitərgə imkan juq, ştab rəxsət birmi. Ərmən kyņellelərе şul jətimlərne, şul meskennərne jəzləp, meņləp suja, xatьn-qьznь məsxərə itə. Tərek qьzlarьn çariə itterep, kənizək itterep şəhərlərdə, auьllarda sata... Monda bezneņ qulda satьlqandan qacqan ber jətim jəş qьz bar. Xikəjələren işetsə, adəm tygel taş jьqlar... ləkin ştabqa hic ber aņlatьp bulmьj. Nacalniknьņ marçasь ərmən, bəten tirə jynlərе ərmən, qara urьs... bez ni eşlərgə teləsək, tərekkə çasuslьq jasьjsьz dilər...

... Sez yzebezneņ məselman polkovnik, sezneņ zur urьnda ikənlegegezne beləbez, şatlanabьz. Bezgə jardəm itegez!... Şul acqa ylə torqan tol xatьnnarnь çiьp ala belik, millətneņ jardəmen alarqa iltə belik! Alar bit gənahьsьz qorbannar, polkovnik!...“

Cəce aqarqan doktornьņ kyzennən jəş təgərədе. Timerqəli rəsmi genə itterep ber-ike syz berlə qotьlmaqcь buldь, ləkin kyņlendə acьlqan çərəxət irek birmədе. Xəkymət urьnbasarьna kerməkce buldь — Nikolaj Nikolajevicka məs'ələne aņlatmaqcь buldь. Kyz aldьna bajaqь məfti berlə məqaməlе kilep bastь: „Soņ doktor min ni eşli alam. Quldan kilgənne eşlərgə xəzermen, ləkin beləsez mində keşe qulь astьnda...“ dide. Doktor: „rəxmət, rəxmət!“ dip qulьn qьstь: „bezgə ber nərsə kirək tygel, bezgə şunda barьp xalьqnь qarau, anda jardəm ity, jortsьz-çirsez qalqan jətimlərne monda kiterep qa'ilələrgə taratu...“ Polkovnik Timerqəli: „min irtəgə bu xaqta urьnbasar kansiləriəse berlə kyreşermen, ləkin ni cьqacaqьn belmim. Yzemə kilgəndə, minem yz tirə jynemdəge balalarnь çiar əcen, yzem berlə bergə teləsəgez kemne alьp kitəm, quldan kilgən jardəmne itərmen“ dide. Doktor: „rəxmət, rəxmət!“ dip əjtergə əlgermədе, Fəridə ber jəş kenə studentnь kiterep kyreşterde: „menə bu minem Piterburg tanьşlarьmdan, sezgə ber jomьşь bar“ dip kitte.

Student: „min Piterburgtan monda məxsus kildem. Minem aqam Batumda səydəgər ide. Anda elgəre səydə tərеklər berlə də bulqanqa, bilgele tərek aqcasь da qulьnda bulqan. Suqьş başlanqac şularnь çiьp qujqan, səydəgər beləsez haman fajda itərgə teli. Doşmannarь tərek çasusь dip kyrsətkənnər. Kilep tenty jasaqannar, ber nərsə də tapmaqannar, ləkin ber-ike, əc meņ tərek lirasь tapqannar. Tərek altьn, kəmeşe də şaqtьj bulqan. Xəzer şunь qulqa aldьlar. Ber nicə ajdan birle tərmədə jata. Yze berlə hic ber tørle menasəbət jasap bulmьj. Xat ta jazdьrmьjlar. Ətilər-ənilər bik qurqalar. Şul məs'ələne acьp birergə, mina jardəmdə bulьna almassьzmь ikən?“ — Student başьn ide. Polkovnik: „səjasi eş juqlьqьna ьşanamsьz?“ Student: „təmam, andьjnь aņlьj torqan keşe də tygel, bezgə jəşlərgə də xilaf ide. Hic ber səjasi nərsə juq, fəqət fajda ity maqsatь. Annan kyrşelərneņ kəncelege“. Polkovnik xatirə dəftərenə ismen, çiren jazdь.

(Dəvamь bar)

Suqьş xəlləre

Krivoj Rog həm Ƶitomir tirəsendə german qəskərlərenenꞑ unьşlь həçyme Sovetlarnьꞑ 2 kən də 481 tank juqaltularь Leros utraunьna german desantь

German xərbi baş komandalьqьnьꞑ 14—15 həm 16 ncь nojəbrdə xəbər ityencə:

Qьrьmda Sovetlarnьꞑ Kerctən tən jaq — kən jaqta təşergən desantlarь xərəkəten kiꞑəjty teləge nətiçəgə ireşkəne juq. German xərbi su kimələre həm hava kəclərenenꞑ Kerc buqazьnda alьp barqan tuqtausьz həçymnəre Sovet transportьn zur juqaltularqa ducar itep toralar. German qəskərləre **Kerc** şəhəren yz qullarьnda nьq totalar. Sovetlarnьꞑ **Perekoptan** tən jaqta bulqan həçymnəre kire qajtarьlqan.

Ƶitomir tirələrendə Sovet qəskərləre kyp tank kəcləre taşlap, cəj bulьp eckə kerdelər. German rezervalarьnьꞑ qarşь həçyme nətiçəsendə Sovet qəskərlərenenꞑ pozitsiələre bik kyp urьnda əzelgən. Doşmannьꞑ qamap alьnqan ber bylege tulьsьnca juq itelgən. Bu suqьşlarda doşman kyp sanda aurь xərbi qorallarьn juqaltqan həm kyp ələşe german qəskərləre qulьna təşkən.

Dnepropetrovsk həm **Krivoj Rog** tirəsendə german byleklərenenꞑ qarşь həçymnəre nətiçəsendə, elektə qaldьrьlqan 45 kilometr çir kire alьnqan.

Gomel şəhərennən kən jaqtan kənbatьşta həm tən jaqtan kəncьqьşta Sovetlarnьꞑ jaꞑa həçymnəre kire qajtarьlqannar.

Smolensk şəhərennən kənbatьşta kyp sanda bulqan tank bylekləre həm çəjəyle qəskər diviziələrenenꞑ kəcle həçymnəre, german saqlanu kəclərenenꞑ berdəmlek xərəkəte arqasьnda, kire qajtarьlqan. German artilleriəsenenꞑ kəcle utь nətiçəsendə doşman zur qanlь juqaltularqa ducar itelgən.

Sonqь ike kən ecendə Sovetlar **481 tank** juqaltqannar.

Kən jaq **Italiədə, Volturno** jьlqasь bujьnda qatь suqьşlar bara. Amerika qəskərləre qanlь juqaltularqa ducar itelələr. Suqьşlar tar əlkələrdə, tau jullarьnda həm tərle biekleklər əcen barqanlьqtan, bu əlkələrdəge suqьşlarda german qəskərlərenenꞑ barь tik aldьnqь bylekləre genə qatnaşalar.

Balkannьꞑ tən jaq — kənbatьş əlkəsendə ber nicə atna bujь kommunist bandalarьna qarşь alьp barqan suqьş nətiçəsendə, 3600 bandit yterelgən, 4500 bandit əsirgə alьnqan. 45 tup, 522 uqcəckec həm başqa xərbi qorallar german qəskərləre qulьna təşkən.

Ingliz həm xianətce Badolio qəskərləre qulьnda bulqan **Leros utraunьna** (Dodekanes arxipelagьnda) 12 nce nojəbrdə, taꞑ aldьnnan, kətelməgəndə german desantь təşerelə. Utrauda, german bylekləre əcen uꞑьşlь barqan suqьş dəvam itə.

15 nce nojəbrdə, german hava kəcləre, Anglianenꞑ **Plimut** şəhərendəge xərbi noqtalarьna kəcle hava həçyme jasadьlar.

* * *

Leros utraub alьndь

German baş komandalьqьnьꞑ 17 nce nojəbrdə birgən məxsus belderye

Dyrt kən bujьna barqan suqьştan soꞑ, 16 ncь nojəbrdə, german qəskərləre tarafьnnan Leros utraub alьndь. Suqьş nətiçəsendə 3200 britan həm 5350 Badolio qəskərilərə əsirgə alьndь. Şular arasьnda 200 britan həm 350 Badolio ofitserlarь şulaj uq utraunьꞑ xərbi başlьqlarь — britan generalь Tilnei. Italiə admiralь Maşarpa əsirgə təştelər.

Kyp sandaqь suqьş qorallarь german qəskərləre qulьna eləkte.

Italiədə Angliə həm Amerika terrorь

Kanatansaroda (kənjaq Italiədə) italiəlelər tarafьnnan faşist bajraqь kytərelgən. Şul urьnda torucь Kanada bylekləre repressiə təsendə, qoralsьz xalьq tərkemenə uqcəckectən ut acqannar. 143 keşe yterelgən. Şul çəmlədən xatьn-qьzlar həm balalar da bar.

Britaniə qəskərlərendə tən çəzasь

Britaniə qəskərendə əle hamanda soldatlarnь tən çəzasь belən çəzalau beterelməgən.

„Dəjli Məil“ gəzitəse, soldat Madisonnь, keclәp talauь əcen ber aj tərməgə jabarqa həm „tuqьz tarmaqlь qamcь“ belən 18 mərtəbə suqqa xəkem itelgənen xəbər itə. Madison grik ofitserenə suqqan həm qulьnnan cumadanьn alqan.

Məskəy taləplərenə qarşь latьjşlarnьꞑ nəfrəte

Riga şəhərendə 100 meꞑ latьjş eşcexezmətkərlərenenꞑ zur çiьlьşь bulьp uzqan. Bu çiьlьş, bol'şeviklarnьꞑ Baltьjq bujlarьn basьp alьrqa teləylərenə qarşь, bəten latьjş xalqь ismennən yzenenꞑ tirən nəfrəten beldergən. Çiьlьş „Məskəygə beznenꞑ çəvabьbьz — kərəş!“, „Bez yz-yzebezne saqlajacaqbьz. Cənki beznenꞑ jəşərgə xaqьbьz bar!“ şiqarlarь astьnda ytkən.

Graf Cianonь qulqa alu

Turin gəzitəse „Stampa“ nьꞑ xəbər ityenə qaraqanda, elektəge Italiənenꞑ tьşqь eşlər ministrь, Vatikandaqь Italiənenꞑ ilcese həm bejek faşist kiꞑəşməsenenꞑ əqzasь graf Ciano qulqa alьnьp, Virov tərməsenə jabьlqan. Bu xəbər „Popolo“ gəzitəse tarafьnnan da dəresləneп, bəten Italiədə anlaşьlmau tudьrdь.

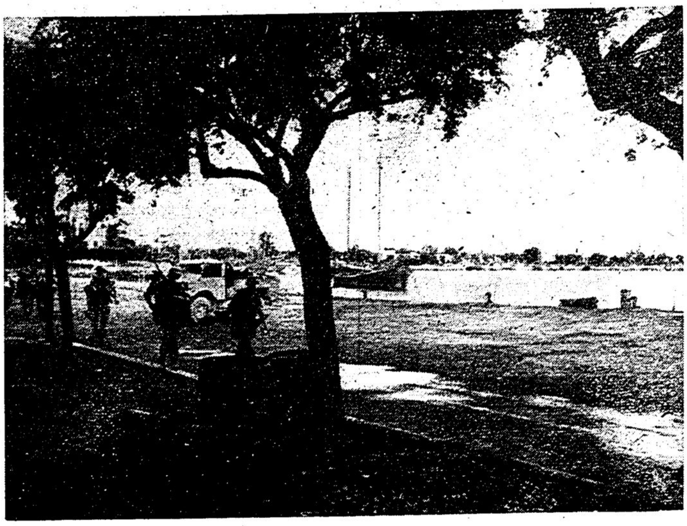

German qəskərləre Kos utraunda

Japoniənenꞑ çiꞑye

Amerikalьlarnьꞑ Bugenvil utraularьna qəskər təşery uꞑajь belən, şul utrau janьndaqь suda kəcle hava həm diꞑgez suqьşlarь bulьp uzdь. Japoniənenꞑ diꞑgez ocqьclarь amerikalьlarnьꞑ qəskər təşeryce suqьş kimələrenə həçym ittelər. 7 nce nojəbrdə Japoniə komandalьqь, Japoniə suqьş kəclərenenꞑ zur uꞑьşlarqa ireşye turьnda yzenenꞑ aşьqьc xəbəren iqlan itte.

Japoniə diꞑgez ocqьclarь doşmannьꞑ 2 avionos, 4 krejser həm 65 başqa tərle suqьş kimələren batьrdь. Monnan başqa amerikalьlar 16 000 keşeləren — başlьca desant qəskəren həm 200 dən artьq ocqьc juqalttьlar.

Japoniə barь əc ocqьcьn juqalttь. Amerika flotь yzenenꞑ çiꞑelyenə qaramastan, şundaqь suqьş kimələre, Bugenvil utraunьna təşerelgən byleklərgə jardəmgə kilyce qəskər həm qoral təjəgən suqьş kimələrenenꞑ karvanьn saqlau carasьna kereştelər. Şulaj itep, 8 nce nojəbrdə ikence zur suqьş başlandь həm Japoniənenꞑ diꞑgez ocqьclarь jaꞑadan Amerikanьn eskadrasьna həçym ittelər. Japoniə imperatorь stafkasьnьꞑ aşьqьc xəbərlərenə qaraqanda

japonnar tarafьnnan amerikalьlarnьꞑ əc linkorlarь, ike krejserləre, əc eskadra minonosь həm dyrt jul kiməlәre batьrьlqan.

Annan başqa ber lin həm ber nicə suqьş kiməlәre qatь zararlanqannar. Japonnar 15 ocqьc juqalttьlar. Şularnьꞑ qajberləre yz irekləre belən amerikalьlarnьꞑ suqьş kimələrenə batьrlarca taşlanьp həlak buldьlar. Bu suqьş „Bugenvildə zur hava suqьşь“ ismen aldь.

Japoniə mətbuqatь, bu suqьş Tьn okeanda, japonnarnьꞑ Pirl Xarbora suqьşlarьnnan qala, iꞑ zur çiꞑylərennən bulьp xisaplana, dip jaza.

Japoniənenꞑ zur çiꞑylərgə ireşye turьndaqь beldery, Japoniə xalqьnda nьq ruxlanu tudьrdь. Japoniə mətbuqatь, Japoniə flotьnьꞑ baş komandirь admiral Koga admiral Jamamotanьꞑ almaşcьsь buluda yzen lajьqlь itep kyrsətte dip bilgeli.

Amerika komandalьqь Bugenvil utraularь janьnda bulqan suqьşlarnь beldermicə, ser itep saqlьj. Şuꞑar qaramastan, Nju-Jork birzasьnьꞑ xərbi vaqiqələrne sizyce barometrь Japoniənenꞑ çiꞑyenə bik jaxşь təşende. Amerikanьꞑ xəkymət zajom kəqəzləre kiꞑ kyləmdə satьldь. 9 ncь nojəbr — Amerika birzasь əcen „qara kən“ bulьp xisaplandь.

Japoniə imperatorьnьꞑ stafkasь əstəmə xəbər itep, Bugenvil utraularь janьnda ikence suqьş barqan vaqьtta zararlanqan Amerikanьꞑ linkorь, Amerika eskadrasьn qubp barucь Japoniə diꞑgez ocqьcь tarafьnnan batьrьlqanьn belderə.

Şulaj itep, sonqь 48 səqət ecendə, amerikalьlarnьꞑ japonnar tarafьnnan batьrьlqan linkorlarь dyrtkə tula.

Japoniə gəzitələre, Bugenvildə Amerika flotьn çiꞑyce Japoniə diꞑgez ocqьclarь bylegenenꞑ komandirь kapitan-lejtenant Kiomaionьꞑ yzenenꞑ bazasьna borьlьp qajtmauьn xəbər itələr.

*

Japon imperatorь stafkasьnьꞑ xəbər ityencə, 13 nce nojəbrdə Bugenvil utraub janьnda dyrtence qatь suqьş bulqan. Bu suqьşta japon hava kəcləre tarafьnnan

ber aurь krejser, ber çiꞑel krejser həm ber eskadra minonosь batьrьlqan. Ber Amerika linkorь həm avionosь qatь dərəçədə zararlanqannar.

Ike japon ocqьcь yzlərenenꞑ urьnnarьna kire qajtmaqan.

Bugenvil utraub janьnda hava həm diꞑgez kəcləre arasьnda barqan dyrt zur suqьş nətiçəsendə

amerikalьlarnьn 69 xərbi kiməse həm 40 desant kiməse batьrьlqan. 3 linkor, 2 avionoses, 6 aurь həm 6 çiꞑel krejser, 10 əskadra minonosь juqaltu Amerika əcen bik zur udar buldь.

Şul uq vaqьtta 2 linkor, 2 zur avionoses, 10 krejser, 11 əskadra minonosь həm kyp sanda başqa xərbi kimələr qatь zararlanqannar.

27 nce oktəbrdən 13 nce nojəbrgə qədər amerikalьlar 314 ocqьc juqaltqannar.

Bu suqьşta Japoniə 2 əskadra minonosь həm 108 ocqьc juqaltqan. 2 japon krejsere çiꞑel rəveştə zararlanqan.

Sonqь xəbərlər, Bugenvil **utraub** janьnda kəcle **suqьşlar dəvam ityen** belderələr.

Kyn̦elsez ocraşu

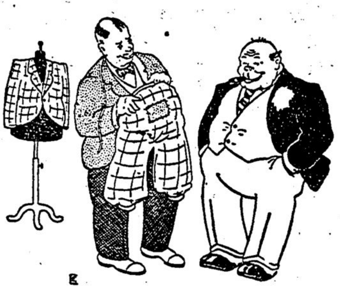

Tegyce:
Sər! Məskəygə barqan caqьnda,
Bu kostumnь kiep barьrsьn.
Tamozninьn qьzьl xuçasьnnan
Çinel genə uza alьrsьn...

Molotof:
Başqasьna kynden, Josif qimmətlem,
Bu taşlamaqa da barьrsьn.
Kilgən qunaqlarnьn kyn̦ele bulьr,
Frak kiep qarşь alьrsьn.

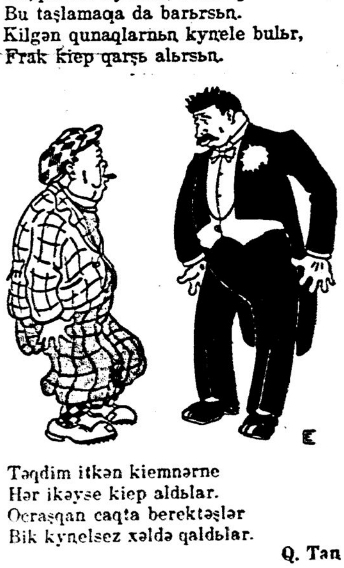

Təqdim itkən kiemnərne
Hər ikəyse kiep aldьlar.
Ocraşqan caqta berektəşlər
Bik kyn̦elsez xəldə qaldьlar.

Q. Tan

Qьsqa xəbərlər

● Adol'f Hitler bojrьqь bujьnca. Kuban kyper aldь nьqьtmalarьndaqь batьrlar suqьşь istəlegenə jana ajrьmlьq bilgese — „Kuban qalqanь“ ojьştьrьlacaq.

● „Pari Suar“ xəbər itye bujьnca. Fransiə belən Italiə arasьnda iske cik bujь sьzьqь torqьzьlqan. Ventimil'ga elekkece cik bujь stansasь bulə.

● Urta dingezdəge Amerikanьn hava kөclәre baş komandanь itep general-lejtenant Karl Şpaats bilgelengən.

● Tai xөkymətenen xəbər itye bujьnca. Banko urnьna Pecabun — ilnen başqalasь bulacaq.

● Filippin prezidentь Laurel'nen ytenece bujьnca filippinle əsirlərne japon komendantь azat itte.

● Hindstandaqь aclьqtan yly ocraqlarь sonqь atnada 2155 keşegə çitte. Şul uq vaqьtta vabadan 67 keşe yelde.

Poləstinada ojьtqь qujьra

Poləstinadaqь jəhydi ojьşmalarьnьn in̦ zurьsь „Xogana“ bulьp, ul yzenen̦ saflarьna 50 000'dən artьq əqza tuplaqan həm ajrьm ajrьm xərbi byleklərdən tora. Son̦qь xəbərlərgə qaraqanda, „Xogana“ qorallanьrqa kereşkən. Makkavejlar zamanь qajttь dip ujlarqa jaramьj. Juq, bu julь jəhydilər qərəp xalqьna qarşь kisken həm kөcle rəveştə cьqar өcen qorallanalar. Cөnki mandatlь politsiə byleklərenen̦ kөcəjye qərəplərne əle qurqьtmadь. „Xogana“ qorallarnь Britaniə xərbi skladlarьnnan aldь. Əlbəttə, eş saf jəhydi ojьşmasь turьnda bulqanlьqtan, ajrьm keşelərne satьp alular həm başqa çinajətlərsez bulmadь həm bu çinajətlər, axьr ciktə, zur çançal tudьrdь. Inglizlərnen̦ Jerusəlimdəge xərbi sudьna, bu pьcraq eştə bujalqan ber nicə britan qəskərie həm ofitserlarьnьn̦ eşen qararqa turь kilde. Nəticədə, jəhydilərnen̦ alqan bu qorallarь inglizlərnen̦ skladlarьnnan urlanmauь, ə jөk maşinalarьnda Misьrdaqь xərbi skladlardan kiterelye həm jəhydlərgə bik ocsьz satьluь raslandь.

Annan son̦ bu jəhyd ojьşmasьnda jəhydlər өcen rөxsət itelgən xərbi qul qorallarь qьna tygel, kyp kenə sanda uqcəckeclər həm başqa əjberlər barlьqь acьldь. Tik bu son̦qьlarьnьn̦ qaj cьqanaqlardan alьnqan buluь acьq raslanmadь. Sentəbr ajьnda mөselmannarnьn̦ urazalarь başlandь həm bu ramazan ajьnda qərəplərnen̦ dini kytərelese yzenen̦ in̦ juqarь noqtasьna çitə. Jəhydlərnen̦ ojьşmalarь ber nicə bəreleş tudьrdьlar həm acьqtan acьq qauqa kiterep cьqarьrqa omtьldьlar. 1939 ncь jьlda cьqqan „Aq Kitap“ nьn̦ kyrsətye bujьnca, 1944 nce jьlqa jəhyd xalqьnьn̦ Poləstinaqa kycye, qətqi rəveştə cikləneryə tieş ide. Jəhydlərnen̦ mon̦a qarşь bulqan cьqьşь haman kiskenrək həm qurqьnnьclьraq tөs ala bara. Amerikadaqь jəhyd kongresь belən kileşy bujьnca jəhydlər yzlərenə Poləstina өstennən mandat birelyne həm „Aq Kitap“ taqь şartlardan inglizlərnen̦ vaz kicyləren taləp itələr.

Jaqьn kөncьqьşta ingliz-amerikalьlar tə'sire ysy belən bergə yk jəhydlərnen̦ ojatsьzlьqь da ysə. Jəhydlər yz dəvlətləre həm yz çirləre turьnda haman qatьraq qьcqьralar. Qasьrlardan birle qərəplər qulьnda bulqan, alar tarafьnnan eşləngən, tərtipkə salьnqan çirlərne jəhydlər yz qullarьna alьrqa omtьlalar. Monь alar monnan ber nicə men̦ jьl elek, Poləstinaqa kilep kergən həm Jerusəlimdə yzlərenen̦ qibadətxanələren tөzegən bulqan өcen genə taləp itələr. Imperator Tit tarafьnnan çimerelgən bu qibadətxanədən də xəzer bit tik „jьlau divarь“ qьna qalqan. Ike men̦ jьlqa jaqьn elek jəhydlər Poləstinadan qactьlar həm başqa xalьqlar arasьna taraldьlar. Bu xalьqlar arasьna alar tarqalu həm talaşlar kerttelər. Jəhydlərnen̦ Poləstinaqa basьp kerylərenə qarşь qərəplər kyptən inde qatь qarşьlьq kyrsəttelər. Əgərdə jəhydlərgə ingliz-amerikalьlar jardəmendə biredə xuça bulьp qalьrqa turь kilsə, qərəplər qotьlqьsьz həlakət astьnda qalьrlar ide. Qərəbstan korole Ibne Səqyd jəhydlər omtьlьşьna buldьqlь çəvap birde: „Əgərdə jəhydlər yzlərenen̦ dəvlətləren buldьrьrqa telilər ikən, qajda da bulsa başqa çirdən anь өzləsennər, tik bezdən tygel!“

Italiəgə xianət itycelərgə xөkem

Mussolini rəislege astьnda uzdьrьlqan ministrlar kin̦əşməsenen̦ plenum utьrьşьnьn̦ jan̦a qərarь nigezendə, xianət itycelər həm faşist rezimь turьnda qarşь fiker taratucьlar qatь çəzaqa tartьlacaqlar. Rəsmi belderydə, 25 nce ijyldəge xөkymət almaşьnuь vaqiqəse — Italiə tarixьnda in̦ zur xianət ity bulqanlьqь əjtelə. Hər ber zur şəhərdə qadəttən tьş xөkem ojьşmalarь barlьqqa kiterelәcәk. Bolarnьn̦ burьcь faşizm idejəsenə turьlьqlь bulu turьnda birgən antlarьn bozucь faşistlarnь xөkem ity bulacaq. Şulaj uq 25 nce ijyl vaqiqəsennən son̦ faşizmnan acьqtan acьq baş tartucьlar. faşistlarqa qarşь kөrəşyce həm faşist ojьşmalarьna qarşь xərəkət itkən keşelər xөkemgə tartьlacaqlar.

Bolardan başqa „qadəttən tьş ajrьm sud“ ojьşmasь tөzeləcək. Bu sud qarşьsьnda 24 nce ijyldə bulqan bөjek faşist kin̦əşməsendəge revolytsion idejəgə xianət ityce faşistlar çəvap birəcək. Faşizmqa xianət itycelər ylem çəzasьna xөkem iteləcəklər. Qarşь fiker taratucьlar, faşizmqa qarşь baş kytərycelər belən ber dərəcədə xisaplanьp, 5 jьldan 10 jьlqa qədər vaqьt belən katorgь eşcnə xөkem iteləcəklər.

Balondaqь faşist-çөmhyriət firqəsenen̦ bylege Viktor Emmanuil III ne, marşal Badolionь həm başqa xianət ityce general həm admirallarnь ylem çəzasьna xөkem ityləren sorьj. Elektəge korol'nьn̦ həm bөten Sovoj jortьnьn̦ əqzalarьnьn̦, batьr gertsog Aostskinьn̦ qailəsennən başqa, hər qajsьnьn da milke konfiskatsiəgə alьnacaq. Bөjek faşist kin̦əşmə əqzalarьnnan, Mussoliniqa qarşь tauьş birgən 18 keşe ylem çəzasьna xөkem itelep, milekləre konfiskatsiəgə alьnacaq.

Legionerlarnьn buş vaqьtlarь kyn̦elle ytə — Uffz. Philipps fotosь

Buş vaqьtta

Syz jarьşь (krossvort) Nr. 8

Gorizontal' bujьnca

1. Tatarstandaqь ber rajonnьn̦ isme. 4. Kyzgə, kyk belən çirnen totaşьp kyrengən urnь. 7. Hava buşlьqь. 9. Aşlьq tutьru urnь. 11. Anьn̦ belən su taşьjlar. 13. Өlkən qьz tuqan. 14. Idel-Uraldaqь jьlqa isme (un̦nan sulqa uqьp, ikence xərfennən başqa). 16. Doşmanqa hөçymgə taşlanqan vaqьtta əjtelə torqan syz. 17. Ul, kiemne bizəkləgəndə qullanьla. 18. Anь ecsən̦ isertə, kybrək ecsən̦: salam byrənə, ceben bydənə, pesi arьslan, borcaq şalqan, bolamьq talqan bulьp kyrenə. Ul nərsə? 20. Qibadət qьlu. 22. Jort xəjvanь. 23. Karta ujnьnda in̦ өlkən karta. 24. Anardan qamьr basalar. 25. Kafkazdaqь ber jьlqa isme. 26 Aşlьq tөre.

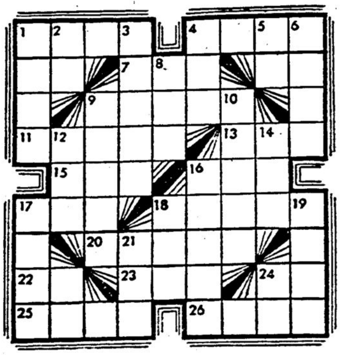

Vertikal' bujьnca:

1. Jort qoşь. 2. Rumьjniə aqcasь. 3. Keşenen̦ tөp azьqь. 4. Idel jьlqasьnьn̦ ber quşьlmasь: 5. Jutazь rajonь aşa aqa torqan jьlqa. 6. Teşlərnen berse. 8. Tьn alu əqzasь (son̦qь xərefennən başqa). 9. Tөreklər germanlьlarnь şulaj atьjlar. 10. Keşegə kilgən bələ. 12. Qərəpcə quətle digən syz (өcence xərfennən başqa). 14. Cista. 16. Mөselmannarnьn̦ dini bəjrəme. 17. Aşlьq uru өcen qul qoralь. 18. Jьraq kөncьqьştaqь jьlqa (son̦qь xərefennən başqa). 19. Tәteş rajonьndaqь aulь. Bu aul ismenə elek ber bəjet cьqarьlqan. 21. Qailə başь. 24. Italiədə ber jьlqa (astan өskə taba uqьp).

Xuça bazarda

Kөnnərdən ber kөnne. Xuça yz işəgenə utьra da. bazarqa əjber alьrqa kitə.

Bazarqa kilgən keşelər işəkləren ajrьm ber urьnqa bəjləp quja torqan bulqannar. Xuça da kyp işəklər janьna yz işəgen bəjləp qaldьra da, bazar ecenə kerə. Berər səqət jөrep, kirək bulqan əjberləren alqannan son, Xuça işəge janьna əjlənep kilsə, yz işəgen hic taba almьj. Həmmə işəklər də ber-bersenə bik oxşaqannar. Kybese diərlek aqlar, ozьn qolaqlьlar. Işəgen taba almьjca Xuça bik ozaq jөri.

Şunnan jьraq tygel genə ber aucь ytep bara. Xuça bu aucьnь caqrьp, mьltьqьn ala da, bөten bazardaqь xalьqqa qьcqьra başlьj:

— Əfəndelər! Işəklәregezne alьqьz. Min yz işəgemne atam, jalqьş tiye mөmkin!

Bazardaqь xalьqlar işəksez qaludan qurqьp, hər qajsь yz işəgen ala. Işəklər bəjləngən urьnda tik ber işək kenə torьp qala.

Xuça rəxmət əjtep, mьltьqьn aucьqa birə də:

— Menə bu qalqan işək hic syzsez mineke inde, — di həm atlanьp өjenə jul tota.

Çavaplь redaktor leg. Qiem Qalief.
Tatarische Zeitung „Idel-Ural“.
Berlin W 8, Behrenstraße 65, III.
Druck: Deutscher Verlag, Berlin.